

Žijeme v dobe prechodu?

Michael Hauser: Doba přechodu *Tranzitivní ontologie a dílo Alaina Badioua*

Praha, Filosofia 2021. 373 s.

„Nalézáme se v interregnu, v němž existují pouze rozptýlené stopy minulých pravd, pokud se nám podařilo zabránit jejich vyhasnutí, a vedle nich tu jsou už jenom hypotézy o možnosti budoucích pravd událostí...“¹

Michael Hauser

Autor knihy *Doba přechodu* s podtitulom *Tranzitivní ontologie a dílo Alaina Badioua*, český filozof Michael Hauser, nadväzujúci na francúzskeho filozofa Alaina Badioua a talianskeho mysliteľa Antonia Gramscioho,² píše, že doba, ktorú žijeme, sa nachádza v akomsi medzi-období, teda v interregne, kedy jeden systém už prestáva fungovať, no druhý ešte nie je vytvorený. To je dominantným motívom jeho najnovšej knihy.

1.

Žijeme dobu, ktorá je nazývaná rôznorodo. Jedna časť teoretikov hovorí, že postmoderna je už za nami a žijeme v hypermoderne. Iná časť tvrdí, že postmoderna ešte neskončila či dokonca, že ani nikdy nenastala, alebo že ešte nevzniklo výstižnejšie pomenovanie než postmodernizmus. V súčasnosti vznikajú tiež pomenovania ako offmoderna, altermoderna, metamoderna, remoderna, premoderna a podobné novotvary, z ktorých niektoré Hauser analyzuje. V čom to teda vlastne žijeme? Podľa Hausera pokusy pomenovať dobu, ktorú žijeme, pripomínajú modernizmus (s, 155).³ Následne dodáva, že postmodernizmus, ako ho poznáme (od Jamesona a Lyotarda), patrí definitívne minulosti.

Postmodernizmus sa inštitucionalizoval, no jeho historický moment pominul. Postmodernizmus zmuťoval. Objavujú sa nové sociálne formy spojené s každodennými mikro-utópiami. V tejto súvislosti Hauser uvádza tiež nové teoretické koncepcie, ktoré sa snažia postihnúť fenomény konca postmodernizmu: fiduciárny

1 Hauser, M., *Doba přechodu. Tranzitivní ontologie a dílo Alaina Badioua*. Praha, Filosofia 2021, s. 237.

2 Ale aj na ďalších teoretikov ako Fredric Jameson, Raymond Williams, Pierre Macherey, Ihab Hassan, Slavoj Žižek a mnohí ďalší.

3 Všetky stránkové odkazy v zátvorkách v texte sa vzťahujú k recenzovanej publikácii.

realizmus (Hassan, mix postmodernizmu, modernizmu a premodernizmu), monizmus (túžba po obnovení skutočnosti v súčasnom umení) či afektívny obrat v umeleckých žánroch (napr. láska ako ironizácia dekonštrukcie). Hauser pripomína, že rastie frustrácia z post-štrukturalizmu, frustrácia z dekonštrukcie, postmodernizmus vyvoláva únavu z recyklovania predvídateľných postupov (s. 156). Duch postmodernizmu sa však podľa Hausera zachráni iba tak, že sa spojí s modernistickou vážnosťou. Únavu z veľkých rozprávání (ktorá bola spojená so vznikom postmodernizmu) nateraz nahradila únavu z malých rozprávání a návrat k zmyslu pre dejiny a veľké príbehy súvisiace s krízou liberálnej demokracie.

V súčasnej kultúre Hauser nachádza metamodernistov, ktorí spájajú prejavy neoromantizmu s postmodernou iróniou, modernú túžbu po utópiách s nedôverou voči utópiám, skepsu z postmoderny ako túžbu po moderných hodnotách a pod. Metamoderna nie je ani moderna, ani postmoderna, je niečím novým. Iným príkladom sú premodernisti, radikálna ortodoxia (Milbank) ako prvý smer, ktorý sa posunul za hranice postmodernizmu. Reprezentujú ho autori, ktorí prevracajú modernistickú predstavu pokroku, pretože modernizmus podľa nich smeruje k nihilizmu a postmodernizmus je dovŕšením jeho nihilistických tendencií. Premodernizmus vychádza z kritiky postmodernizmu, no zároveň zachováva niektoré postmodernistické tendencie, ako je napríklad nenásilné usporiadanie vzťahov. Alan Kirby zase píše o prejavoch digimodernizmu – pripomína napríklad vznik autorstva na Wikipédii. Kirby však upozorňuje na to, že toto autorstvo nie je kolektívne, nakoľko je anonymné a zašifrované, preto nevytvára spoločenský znak a hlavne nie je aktívne, nakoľko musí rešpektovať vopred hierarchicky vymedzené parametre. Hauser uvádza aj koncept súostrovia od Bourriauda – projekt altermodernizmu, ktorý charakterizuje mnohosť temporalít, komplexita a chaos (s. 167). Pojem nie je adekvátny ani modernistickým, ani postmodernistickým prvkom a je založený na pretváraní zjednocovaní. Všetky tieto fenomény podľa Hausera spája princíp ani-ani – teda ani modernizmus, ani postmodernizmus. Nezabúda ani na Lipovetského koncept hypermodernizmu (s. 177) a uvádza aj ďalšie koncepcie... Čo podľa Hausera chýba k vzniku nového jednotiaceho štýlu? Je to VEĽKÁ UDALOSŤ, ktorá môže vytvoriť novú zjednocujúcu predstavu a ktorá zároveň objektívne „označí“ stav po zániku postmodernizmu.

2.

Termín *interregnum* pochádza z latinského *inter* (medzi) a *regnum* (vláda), teda obdobie, kedy pôvodný mandát k vládnutiu už zanikol, ale ešte nestihol vzniknúť nový. Termín *interregnum* do kontextu – na ktorý Hauser nadväzuje a zároveň ho redefinuje – obdobia medzi zánikom kapitalizmu a vznikom nového spoločenského

ho systému zaviedol Antonio Gramsci vo svojej špecifickej filozofii dejín,⁴ ktorá v istom zmysle posúva marxizmus do nových kontextov. Hauser argumentuje, že Gramscioho formulácia interregna je prekonaná, nakoľko termín interregnum situuje dovnútra sekvencie komunistickej idey, preto si pomáha vo svojej analýze Badiouom, podľa ktorého sa nachádzame v situácii, ktorá vznikla po skončení tejto sekvencie, teda už nie je vo vnútri sekvencie, ale mimo nej (s. 21). Hauser sa pýta: Ak chceme vymedziť súčasnú dobu ako prechod od kapitalizmu ku komunizmu, čo ale znamená komunizmus? S odvolaním na Badioua hovorí, že sa vedie zápas o samotný význam tohto slova, nakoľko mu politicky angažovaní ideológovia dávajú kriminálny podtón. Preto musí získať nový významový potenciál. Hauser tvrdo odsudzuje porovnávanie nemeckého nacizmu s komunizmom, a to na základe citácií z Ústavy ZSSR (s. 40), ktoré porovnáva „s nacistickými, norimberskými zákony“ z roku 1935, teda ze stejnej doby jako sovětská ústava“ (s. 40). Zároveň si však uvedomuje praktické zlyhanie pokusu o socializmus v 20. storočí – zapríčinené jeho platónskym rozmerom (s. 64 a 65).

Kým v súčasnosti sa jedinec nachádza v mnohorozmernom priestore radikálne diskontinuitných skutočností (s. 33), komunisticá idea vyjadruje podľa Hausera možnosť spoločnosti, ktorej spoločenská organizácia nie je určená triednymi pozíciami, ale utvára princíp základnej rovnosti medzi ľuďmi (táto rovnosť nie je rovnosť všetkých vo všetkom, ale rovnosť medzi ľuďmi v sociálnom a mocenskom usporiadaní spoločnosti, ktorá zavádza rovné podmienky pre ekonomický, vedecký a kultúrny rozvoj každého člena spoločnosti a v tomto rozvoji ho aj podporuje). Hauser pripomína, že rovnosť v podobe občianskej rovnosti je zakotvená vo všetkých demokratických ústavách, ktoré spravidla obsahujú zásadu jej rozšírenia do ďalších sfér v podobe sociálnych a ekonomických práv (s. 33), a preto formuluje odvážnu myšlienku – komunizmus je naplnením egalitárneho ducha demokratických ústav. V kontexte analýzy slova komunizmus uvádza tiež konferenciu „Idea komunizmu“,⁵ kde sa Badiou, Žižek, Hardt, Negri, Toscano, Vattimo, Rancière a ďalší zhodli na tom, že idey komunizmu treba vrátiť jej pozitívny význam. Ide o ideu komunizmu ako o návrat k veľkému rozprávaniu, ako hypotetickú možnosť, že možno prekonať kapitalistické vykorisťovanie a privatizačné postupy ideou všeobecne zdieľaných statkov (commons) (s. 158). Podľa Žižeka môže komunizmus zvíťaziť aj na základe dôsledkov pandémie, a to prostredníctvom presadenia egoistického záujmu prežitia civilizácie (s. 158). Postmoderný pojem jedinečnosti sa tak postupne pretvára do kolektívnych identít (trieda, národ, ľud, lokálna komunita).

4 Pozri bližšie: Perný, L., Stále aktuálny vizionár Antonio Gramsci. *Studia Politica Slovaca*, 8, 2015, č. 1. Dostupné na: https://www.sav.sk/journals/uploads/05101102SPS_1_2015_L%20Perny.pdf; [cit. 18. 8. 2023].

5 „On the *Idea of Communism*“. Birkbeck Institute for the Humanities, London, 13–15 March 2009.

Hauser používa ideu komunizmu ako bod, v ktorom začala nová éra uskutočňovania egalitárnej, tzn. netriednej spoločnosti (koniec interregna a začiatok dejín). Na základe viacerých rozhovorov⁶ je možno jeho ideál definovať ako mix decentralizovaného komunizmu (o ktorom píše aj filozof Buber⁷) a kybersocializmu podľa Cockshotta a Cottrella.⁸ Sama recenzovaná kniha však detailnú analýzu tohto modelu neobsahuje. Hauser iba polemizuje s fukuyamovskou tézou konca dejín ako víťazstva liberálnej demokracie a pýta sa, prečo by nebolo možno uprednostniť ideu komunizmu pred liberálnou demokraciou. Opiera sa pritom o Badiouovu tézu, podľa ktorej je egalitárna spoločnosť možná. Slovo komunizmus Hauser s odvolaním na Badioua, Hardta a Negriho asocjuje s pojmom *communis*, teda všeobecne zdieľané statky.⁹

3.

Hauser svojou knihou pripomína, že sa emancipačný potenciál revolt z roku 1968 transformoval do kapitalizmu a jeho následky sa prejavili v novom impulze pre kapitalizmus v podobe *ekonomického neoliberalizmu* (v prvej etape privatizácia a deregulácia, v druhej prijatie princípu obety) a *kultúrneho postmodernizmu* (kultúrny relativizmus, radikálna pluralita, dekonštrukcia, princíp neurčitosti, glorifikovanie inakosti, absencia hodnôt, ideí, vízií...). Podľa Hausera postmodernizmus začína

6 Porovnaj: Dinka, P., *Láska k moci a moc lásky*. Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2017; Dinka, P. – Hauser, M., Sociálny štát je žiaľ už minulosťou. *Slovenské národné noviny*, 27. 23. 6. 2012, s. 6; Perný, L. – Hauser, M., *Utopia ako filozofický argument. DAV DVA – kultúrno-politický magazín*, 2019. Dostupné na: <https://davdva.sk/utopia-ako-filozoficky-argument-v-meniacom-sa-svete-rozhovor-s-ceskym-filozofom-michaelom-hauserom-o-projekciach-idealnych-spolocnosti/>; [cit. 26. 6. 2023].

7 Perný, L., Buberov komunitaristický manifest (Buber Martin: *Cesty do Utopie*). Recenze. *Literárny týždenník*, 34, 2021, dvojčíslo 15/16.

8 Cockshott, W. P. – Cottrell, A. F., *Towards a New Socialism*. Nottingham, England, Spokesman Books 1993.

9 „Badiou a řada výše uvedených teoretiků používá přes všechny negativní asociace pojem komunismus, který naznačuje, že dominantním socioekonomickým principem má být to, co je ‚communis‘, tedy že tento princip bude mít formu společného sdílení, jako jsou např. ‚obecné sdílené statky‘ (commons) dle návrhu Hardta a Negriho. Princip rovnosti tak získává konkrétnější socioekonomickou podobu, o níž je zapotřebí dále diskutovat...“ Hauser, M., *Doba přechodu. Transzitivní ontologie a dílo Alaina Badioua*, c.d., s. 46. Pre zaujímavosť, podobne chápe komunizmus aj konzervatívny katolícky anti-globalistický mysliteľ Friedrich Romig, ktorý s odvolaním na Zieglera píše, že komunizmus skrýva tajný zmysel predpony *con* (s) a *Munus* (činnosť, konanie, úloha) spojený s výkonom, službou pre spoločnosť, povinnosťou voči úradu, ba dokonca až smrteľnou obetou pre vyšší zmysel. V tejto súvislosti hovorí o obetnej spoločnosti *communio*. V obete spočíva vnútorná podstata komúny, podstata society. Spoločný majetok v tomto kontexte považuje za spodnú hranicu tejto vízie, za ktorou sa skrýva niečo vyššie. Pozri bližšie: Romig, F., *Práva národa*. Prel. P. Kubica. Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2008. Edícia Pohľady za horizont, zv. 5.

niekedy v rokoch šesťdesiatych, avšak kultúrnou dominantnou sa stáva v rokoch osemdesiatych a slabne, teda prestáva byť dominantným okolo roku 2000.

V rozsiahlej časti recenzovanej knihy sa Hauser venuje termínu neoliberalizmu, ktorý definuje nielen ako technológiu vlády, ale aj ako všeobecný štýl myslenia, analýzy a predstavivosti. Podľa Hayeka ho charakterizujú také utopizujúce aktivity, ako je napríklad viera v anti-autoritársky mechanizmus neviditeľnej ruky trhu, ktorá povedie k celospoločenskému bohatstvu. Tento neoliberalizmus nepostupuje ako kalvinistický kapitalizmus, ktorý sa vyznačoval závažnými príkazmi a vyzýval k pracovitosti a skromnosti (Weber), teda nevytvára veľký príbeh ako zdroj svojej legitimity; postačuje mu utopická predstava nepríkazovej ne-autoritárnej spoločnosti voľného trhu (s. 91). Súčasťou neoliberalného sveta je situačná determinácia – človek sa nachádza v situácii, ktorá ho núti prijať určité identity bez toho, aby existoval autoritatívny príkaz.

Postmodernizmus Hauser chápe ako kultúru interregna. V kontexte filozofie dejín píše o dvoch periódach neoliberalizmu a postmodernizmu – epicyklickej (1989 až 2000, 2008) a eliptickej (transformácia neoliberalizmu a postmodernizmu do nových podôb). Zdôrazňuje, že liberalizmus v sebe obsahuje egalitárne motívy, čo sme mohli vidieť nielen u Thatcherovej, ale napríklad aj pri československej kupónovej privatizácii, kedy sa vytváral dojem, že zo vzniku súkromno-vlastníckej spoločnosti budú mať v celku prospech všetci jej členovia, teda že sa jedná v podstate o kolektívny záujem.

Popri tejto transformácii vznikajú ďalšie nové motívy: mutácie kapitalizmu v oblastiach umenia (radikálny realizmus) a ortodoxného náboženstva (Milbankova koncepcia kresťanstva), islamský štát (utopizmus chalifátu ako myšlienka teokratickej vlády mixnutá takými postmodernými prvkami, ako sú propagačné videá so zmesou sadistického násillia a videohier), metapopulizmus (postmoderné prvky v ideológii Ruska mixujúcej rôznorodé prvky; Macronov populizmus ako mix liberálnej demokracie a symboliky Francúzskej revolúcie) a taktiež návrat k radikálnemu komunitarizmu v podobe rôznorodých mutácií – od identitárnych hnutí (etnocentrizmu) cez islamský štát až po rôznorodé alternatívne hnutia mixujúce rôzne druhy prvkov: od ezoteriky cez priamu demokraciu až po stavovský štát.

Hauser podrobne analyzuje hodnotové postoje identitárneho hnutia či tzv. alt-right a ich hnev na generáciu roku 1968. Aj v hnutí alt-right nachádza prvky postmodernizmu. Špeciálne sa venuje podrobnej analýze De Benoistovho radikálne demokratického komunitarizmu ako jednej z alternatív, ktoré sa stavia voči liberálnemu univerzalizmu a kozmopolitizmu (s, 191). Podrobuje precíznej kritike aj radikálne identitárne hnutia (Willinger) a ich ideológiu ako projekty vzniknuté v eliptickej perióde. Pripomína, že mnohé z týchto hnutí sú nedefinovateľné, teda nie sú a zároveň aj sú napr. pravicové, ľavicové, ekologické, konzervatívne, demokratické atď. Poskytujú širokú škálu mutácií postmoderných vzorcov. Hauser sa zaoberá tiež tzv. metapopulizmom, ktorý nachádza v ideológii súčasnej Ruskej federácie (pra-

voslávie, keynesiánstvo, socializmus, konzervativizmus, neoliberalizmus, militarizmus), čo taktiež považuje za prejav postmodernizmu. V tejto súvislosti konštatuje, že postmodernizmus má promiskuitný charakter – mení vzorce a horizonty po vyhasnutí pôvodných emancipačných a modernistických periférnych vzorcov (s. 232). Konštatuje tiež, že sa v súčasnej fáze interregna objavuje neprehľadné množstvo najrôznejších umeleckých tendencií. Preto nemožno vytvoriť ich systematický prehľad (s. 202). Medzi súčasné umelecké smery Hauser zaraďuje remodernizmus a stuckizmus (spontánne medzinárodné ne-hnutie; maľba ako proces, ako duchovné sebaopoznanie; inšpirácia pôvodnými modernistami; obnova umeleckého zmyslu pre celok) a tiež radikálny realizmus (odmietnutie postmodernistickej kontextuality; zameranie proti umeniu autenticity individuálnej skúsenosti; autonómnosť umeleckej formy; dielo sa znova stáva zmyslom a je v dialektickom vzťahu so spoločenskou skutočnosťou) (s. 207), ku ktorému sa sám hlási. Cieľom radikálneho realizmu je naplnenie umenia v jeho pravdivosti, zrozumiteľnosti, vznešenosti, tak aby zasiahlo tak vzdelaného, ako aj nevzdelaného človeka.

4.

Veľká časť knihy je venovaná filozofovi Badiouovi. Budúcou dobou je – ako odpoveď na interregnum (v rámci periodizácie filozofie dejín) – hypotetická komunistická spoločnosť (s. 242). Týmto pohľadom na budúcnosť sa Badiou odlišuje napr. od Derridu a ostatných teoretikov, podľa ktorých všetko postmodernizmom končí. Z perspektívy Badiouovej periodizácie je postmoderna iba začiatok nového intervalu. Podľa Badiouovej ontológie, ktorá vychádza z matematiky (s. 245), nemôžeme poznať počítačový stav vecí (s. 286). Zároveň podľa Badiouovej filozofie možno z každého stavu odvodiť nové dôsledky, teda aj možnosť obnovenia vyšších ideí, pravdy. Snívanie nám podľa Badioua bráni prepadnúť nihilistickej myšlienke, že budúcnosť neexistuje.

Hauser sa od Badioua líši vytváraním koncepcie interregna, ktorá sa zaoberá tak rovinou kultúrnou (postmodernizmus), ako aj socioekonomickou (neoliberalizmus) a napokon politickou (liberálna demokracia).¹⁰ Pre Badioua je interregnum interval, ktorý sa týka politických dejín (koniec pokusov o uskutočnenie netriednej spoločnosti, pričom nové pokusy ešte nezačali). Na základe tohto predpokladu Badiou vypracováva koncepciu, v ktorej analyzuje, ako sa politické dianie prejavuje v umení, láske a vede. Avšak Badiou, na rozdiel od Hausera, nereflektuje bližšie tendencie súčasného umenia a za pravdivostné vzory dosadzuje umelcov minulých epoch (napr. Picassa), alebo dokonca naznačuje, že pravdivostné vzory ani neexistujú.

10 Porovnaj aj: Hauser, M. – Ort, J. – Feinberg, J. G., *Politika jednoty ve světě proměn*. Praha, Filozofia 2021.

Odpovedí na interregnum je ujať sa idey. Záver recenzovanej knihy vyznieva optimisticky, lebo Hauser sa hlási k Badiouovej definícii šťastia: „Podle Badioua štěstí člověka spočívá v nalezení pravé míry ve variacích různých logik, kterou pak sdílí s určitým kolektivem, s druhým nebo sám se sebou. Tuto pravou míru nám poskytuje měřítko nezměrného, jímž je poměřován svět interregna. Všechno štěstí je konečná slast z nekonečného...“ (s. 347) Veľkolepé filozofické finále knihy o Badiouovej filozofii ukazuje Hausera ako najkompetentnejšieho odborníka na predloženú tému. Hlavným prínosom knihy je však predovšetkým Badiouova aktualizácia v kontexte komparácie jeho teórie so súčasnými tendenciami v umení, filozofii, vede a politike.

Lukáš Perný

Slovenský literárny ústav Matice slovenskej
lucasperny@gmail.com